

SEMANTOGRAFIK TARJIMA YOZUVINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Umirov Ixtiyor Ergashevich

Umumiy tilshunoslik kafedraasi dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

E-mail: ixtiyormirov0@gmail.com

Annotatsiya. Ma'lumki, madaniyatlararo muloqot masalalariga bo'lgan qiziqish hamda ketma-ket tarjima faoliyatiga bo'lgan katta e'tibor tarjimonlik sohasida ham jiddiy islohatlarni bo'lishligini talab etmoqda. Shundan kelib chiqib, "tarjima san'ati"ni va "tarjimaga o'qitish jarayoni"ni ham qayta ko'rib chiqishlik zarurdir. Bular o'z-o'zidan o'rganuvchidan professionallik imkoniyatini yanada oshirishni hamda tarjima muammolarini optimallashtirishga imkon beradigan tarjima mahoratini shakllanishiga yo'l ochadi. Ushbu maqolada amaliy tilshunoslik fanining muhim sohalaridan biri bo'lgan tarjimashunoslik sohasining yangi yutuqlari haqida, aniqrog'i, ushbu faoliyatning ketma-ket tarjima jarayonida qo'llaniladigan semantografik yozuvi haqida gap boradi. Semontagrafiya o'ziga xos tarjima yozuvi bo'lib, u tarjimashunoslik fanining istiqboliga xizmat qiladi. Bu individual tarjima yozuvi tarjimon uchun qulay imkoniyatlarni beradi. Muhimi, ushbu tarjima yozuvi o'iga xos imkoniyatlarga va ba'zi xususiyatlarga ega bo'lishi bilan yozuvning boshqa maxsus turlaridan farqlanadi. Xullas, maqola mohiyati tarjimashunoslik sohasining ketma-ket tarjima faoliyatini yanada rivojlantirishga, aniqrog'i, aynan shu soha vakillari uchun tavsiya etilgan tarjima yozuvining o'ziga xos imkoniyatlarini, ya'ni leksik, Grammatik va stilistik xususiyatlarini ochib berishga qaratilgan. Bundan tashqari, maqolamizda yangi yozuvni o'rganish uchun bir qancha amaliy tavsiyalar berishni ham ko'zda tutganmiz.

Kalit so'zlar: Semontagrafiya, semontagramma, markirofka, IT, OAV, TJ, kompozitsion, affiks, segment, indeks, kodlashtirish, modillashtirish, fiksatsiya, sinxronlashtirish.

Abstract. It is known that the interest in the issues of intercultural communication and the great attention to the work of consecutive translation require serious reforms in the field of translation. Based on this, it is necessary to reconsider the "art of translation" and the "process of teaching translation". These allow the self-learner to further develop their professional skills and develop translation skills that allow them to optimize translation problems. This article talks about new achievements in the field of translation studies, which is one of the important fields of applied linguistics, and more precisely, about the semantic recording of this activity, which is used in the process of consecutive translation. Semontography is a kind of translation writing, which serves the perspective of the science of translation studies. This individual translation record provides convenient options for the translator. Importantly, this type of translation record has its own capabilities and some features that distinguish it from other special types of record. So, the essence of the article is aimed at further development of consecutive translation activities in the field of translation studies, more precisely, at revealing the specific possibilities of the translation writing recommended for the representatives of this field, i.e. lexical, grammatical and stylistic features. In addition, in our article we intend to give some practical recommendations for learning a new script.

Key words: Semontography, semontagram, marking, IT, media, TJ, composition, affix, segment, index, coding, modeling, fixation, synchronization.

Аннотация. Известно, что интерес к вопросам межкультурной коммуникации и большое внимание к работе последовательного перевода требуют серьезных реформ в сфере перевода. Исходя из этого, необходимо переосмыслить «переводческое искусство» и «процесс обучения переводу». Это позволяет самообучающимся дополнительно развивать свои профессиональные навыки и развивать навыки перевода, которые позволяют им оптимизировать проблемы перевода. В данной статье говорится о новых достижениях в области переводоведения, которая является одной из важных областей прикладной лингвистики, а точнее, о смысловой фиксации этой деятельности, которая используется в процессе последовательного перевода. Семантография – это разновидность переводческого письма, которая служит перспективе науки о переводе. Эта индивидуальная запись перевода предоставляет переводчику удобные возможности. Важно отметить, что этот тип записи перевода имеет свои возможности и некоторые особенности, отличающие его от других специальных типов записей. Итак, суть статьи направлена на дальнейшее развитие последовательной переводческой деятельности в области переводоведения, точнее, на выявление конкретных возможностей переводческого письма, рекомендуемых представителям этой области, т.е. лексических, грамматических и стилистических особенностей. Кроме того, в нашей статье мы намерены дать несколько практических рекомендаций по изучению нового сценария.

Ключевые слова: Семантография, семантаграмма, маркировка, IT, носитель, ТЯ, композиция, аффикс, сегмент, индекс, кодирование, моделирование, фиксация, синхронизация.

Yangi tarjima yozuvining shakllantirilishi amaliy tilshunoslik sohasining muhim sohalaridan biri hisoblanayotgan tarjimashunoslik fanining ichki rivojlanishidir. Bu fanning rivojlanishini shu sohaga tegishli bo'lgan barcha imkoniyat va ko'nikmalarning shakllantirishi darajasi bilan belgilash lozim. Ko'nikma va imkoniyatlar – bu muayyan bir sohaning rivojlanishi uchun yuzaga kelgan operatsiyalar va harakatlardir.[6]

Semantografiya, ya'ni tezkor tarjima yozuvi ham aynan shu sohada, aniqrog'i, yillar davomida to'plangan tajriba asosida vujudga kelgan sa'yi harakatlar va ko'nikmalarning mahsuli bo'lib, u tarjimashunoslik faoliyatining muhim sohalaridan biri bo'lgan ketma-ket tarjima jarayonida qo'l keladigan yangi bir yozuv turidir.

Ilk bor "semantografiya" atamasiga (yunoncha semanto "belgi" va grafo - "xat" dan) Charlz Blisc asos solgan. U universal ramzlar tizimini, ya'ni o'zining yangi yozuvini yaratgan.[2] Bundan tashqari, tarjima yozuvi bilan bog'liq dastlabki nazariy qoidalarni Jenevadagi mashhur tarjimonlar maktabi vakili J. Erberning asarlarida ham ko'rish mumkin. [3]

Ushbu semantografiya jarayonida ma'lumotni inson omilining oqilona tuzatish va uzatish qobiliyatini, aniqrog'i, og'zaki tarjima matnini o'ziga xos yaratish jarayonini, shuningdek, uning tildan matematik informasion kodlashtirish qobiliyatini baholash mumkin bo'ladi.[5]

Tarjimon tezkor tarjimaning har bir bosqichida qanday operatsiyalar yoki harakatlar bajarishi mumkinligiga qarab, ko'nikmalarning uchta guruhini va tezkor yozuv ko'nikmalarining ikkita guruhini ajratamiz. Xullas, semantografiya yozuvining

taxminiy yoki dastlabki semantogrammalarini quyidagi texnik dizayin va ko'nikmalar asosida tushuntirishga harakat qilamiz:

1. Lisoniy qoliplar va ko'nikmalar.

a) leksik ko'nikmalar:

-so'zlar va so'z bloklarining qisqartirilgan yozuvini shakllantirish (matematik modellashtirish);

-aniq ma'lumotlarning raqamli belgilanishi;

- individ qisqartirishlar;

-tushunchalarni ramziylashtirish;

b) grammatik ko'nikmalar:

-turli xil sintaktik va mantiqiy tuzilmalarning markirovkalari (modallik, predikativlik, rad etish, kuchaytirish, taqqoslash va boshqalar) ni shakllantirish;

-so'z qoliplarini modellashtirish.

v) tarkibiy va kompozitsion ko'nikmalar:

-yozuvlarni vertikal ravishda tartibga solish;

-vizual va iqtisodiy yozuvga asos solish.

2. Turli xil faoliyatlarni sinxronlashtirish bilan bog'liq tezkor yozuv qobiliyatlari:

-bir vaqtning o'zida faol tinglash, yozish va ifodalash;

-nutqning sur'atidan qat'i nazar, yuqori tezlikdagi yozuvni shakllantirish;

-nutq vaqtini ko'paytirish bilan fiksatsiya miqdorini kamaytirish;

-nutq tovushi tugashi bilan fiksatsiyaning ham tugashi;

-tarjima shartlariga qarab, o'tirib yoki tik turgan holatda o'zlashtirish.

3. Omaviy axborot vositalarini (OAV) semantik tahlil qilish bilan bog'liq tezkor yozuv ko'nikmalari.

a) leksik ko'nikmalar:

- kalit so'zlarni, tiniq fikrlarni, ya'ni semantik yadro deb topilgan gaplarni ajratib ko'rsatish va belgilash;

b) tarkibiy va kompozitsion ko'nikmalar:

-nutqning mavzulariga va qofiyalariga urg'u berish;

-nutqning tugallangan segmentining mantiqiy va semantik tuzilishini ta'kidlash;

-asosiy, aniqlashtiruvchi ma'lumotni ta'kidlash;

-qisqartirish, o'zgartirish, umumlashtirish.

Tezkor yozuvning umumlashtirish masalasini quyidagicha tasniflash mumkin bo'ladi:

1. Yaratilgan matnni rejalashtirish bilan bog'liq tezkor yozuv ko'nikmalari:

-axborotni tasniflash, umumlashtirish, ierarxizatsiya qilish;

-tayyor mahsulotning ehtimoliy prognozi;

-matn ulanishini yaratish;

-matn yaxlitligini yaratish;

2. Texnik jarayonni(TJ) dasturlash bilan bog'liq tezkor yozuv ko'nikmalari:

-IT (axborot texnologiya) invariantini ta'kidlash va qayd etish;

-kelajakdagi TJ imidjiga muvofiq IT-transformatsiyasini shakllantirish;

-murakkab semantik konstruksiyalarni almashtiradigan, ya'ni siqiq holatga

keltirilgan tezkor yozuv formulalarini favqulodda topish;

-IT ning semantik ortiqcha sonini olib tashlash;

-mazmunli IT ma'lumotlarning rivojlanishini va uni tezkor yozuv matnida aks ettirishni prognozlash;

-tanlangan mavzularni va yozuvlarni yozish jarayonida kengaytirish va ketma-ket joylashtirish.

Endi, yuqorida aytilgan va qabul qilingan semantagrammalarni quyidagi namunalar va jadval asosida ko'rib chiqishimiz mumkin:

a) so'z o'rtasidagi unli tovushlar tushuriladi: qobiliyat - qblyt, raqobat - rqbt, lekin - lkn, strategiya – strtgy;

b) qo'sh undoshlarni soddalashtirish usuli bilan: programma - prgma;

c) teleskopik birikmalardan foydalanish usuli bilan: mumkin- mm, kerak- kk, informatsiya- info

d) so'z qismlarini (affikslarning chastotali qo'shimchalari va boshqalar)

indeks belgisi bilan almashtirish usuli bilan: Buni quyidagi jadval asosida ko'rib chiqamiz:

Belgi	So'z qismi		
	Ingliz tili	O'zbek tili	Rus tili
q	-(t)ion	-siya	-ция
l	-logy	-logiya	-логия
j	philo-	filo-	фило-
y	psycho-	psixo-	психо-

Masalan, so'zning o'zagini almashtirish: *philology* – *jl*; qo'shimchalarni o'zgartirish: *evolutsiya* – *evl^q*.

Yana tezkor yozuvda so'zni qisqartirish usuli ham eng qulay imkoniyat hisoblanadi. Qisqartirish bu bosh harflar yoki bo'g'inlarni yozib olish orqali so'z yoki iboraning grafik qisqartmasidir. Qisqartma atamalarini, tashkilotlarning nomlarini, mamlakatlarni, millatlarni, tillarni va boshqa tushunchalarni belgilash uchun ishlatiladi. Masalan, BMT, NATO tarjima qilish yo'li bilan uzatiladi, MDH, BAR kabi.

Raqamli belgilar qisqartmasi

Individ semontagrammalarga asoslangan raqamlar quyidagi aniq ma'lumotlarni ko'rsatadi (miqdor sonlar): 15 yoki 15' (o'n besh ming); 15 yoki 15" (o'n besh million); 15 yoki 15''' (o'n besh milliard);

Tartib raqamlar, ya'ni sanalar: 31.XII.24 - ikki ming yigirma to'rt oyning o'ttiz birinchi kuni;

yilning davri: '24 ikki ming yigirma to'rtning boshi; 2'4 ikki ming yigirma to'rtning o'rtasi; 24' ikki ming yigirma to'rtning oxiri;

yil fasllari: (1 qish, (2 bahor, (3 yoz, (4 kuz);

chorak: I\4 (birinchi chorak); II\4 (ikkinchi chorak); III\4 (uchinchi chorak); IV\4 (to'rtinchi chorak).

oy nomlari: I<24 (yanvar), II<24 (fevral), III<24 (mart), IV<24 (aprel), V<24 (may), VI<24 (iyun), VII<24 (iyul), VIII<24 (avgust), IX<24 (sentyabr), X<24 (oktyabr), XI<24 (noyabr), XII<24 (dekabr).

hafta kunlari nomlari: Dushanba (6/1), seshanba (6/2), chorshanba (6-3), payshanba (6/4), juma (6/5), shanba (6/6), yakshanba (6/7).

Tezkor tarjima yozuvi faoliyatida so‘z turkumlarini grammatik jihatdan texnikalash imkoniyati quyidagi beriladigan qator uslublar bilan (inkor etish, taqqoslash, vaqt munosabatlari, modallik, jins, raqam) turli grammatik hodisalarni belgilash mumkin bo‘ladi. Ko‘rinadiki, yozuvning bu maxsus turi amaldagi yozuvlardan induvidualligi bilan, ijtimoiyligi bilan, zamonaviyligi bilan keskin farqlanadi. Ayniqsa, semontagrafik yozuvning eng muhim tomoni—uning soddaligi va induvid alifboga asoslanganligidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

Е. Аликина Е.В. Переводческая семантография. Запись при устном переводе: практ. учеб. пособие: рек. УМО. - М.: АСТ: Восток - Запад, 2006. - 159.

F. Bliss С.К. Semantography. – Sydney, 1956.

G. Herbert J. Manuel de l'interprète. – Genève, 1952.

Н. Сачава О.С. Методические рекомендации по переводческой скорописи. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2010. – 35 с.

I. Ширяев А.Ф. Синхронный перевод: деятельность синхронного переводчика и методика преподавания синхронного перевода. – М., 1979. – 183 с.

J. Чернов Г.В. Синхрон таржима назарияси ва амалиёти (рус тилидан Х.Ҳамидов таржимаси) (o‘quv qo‘llanma). –Т.: ТошДШИ, 2019. – 112.